

כל היכא דליכא [כל מקום שאין] אלא חמש סלעים בידו, וצריך הוא לפדות את עצמו וגם את בנו — הוא קודם לבנו כפדיון. מאי טעמא [מה הטעם] — מצוה דגופיה עדיפא [של עצמו עדיפה] על מצוה שהוא עושה עבור אחרים. כי פליגי היכא דאיכא [כאשר חלוקים הם סלעים שהם משועבדים בידי אחרים לצורך גביית חוב, וקרקעות בשווי חמש סלעים שהם בני חורין]. וזה טעמה של המחלוקת, ר' יהודה סבר: מלוה דכתיב [שנאמר] בתורה כלומר, כל התחייבות שהיא מן התורה ככתובה בשטר דמיא [נחשב] מן המושבתיים ככל הלואה בשטר. ומשום כך בהני [באותם] חמש סלעים שהם בני חורין פריק לבריה [פודה את בנו], ואזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה [והולך הכהן וטורף מן הקונים את הקרקע בשווי חמש הסלעים המשועבדים בשביל פדיונו שלה]. ורבנן סברי [וחכמים סבורים]: מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דמיא [מלוה הכתוב בתורה אינו נחשב ככתוב בשטר] לפי שאינו התחייבות מסיימת ומוגדרת על אדם זה והליכך [ומשום כך] מצוה דגופיה [של גופו, של עצמו] עדיף. ופודה את עצמו מהבני חורין. ופדיון בנו אינו יכול לפדות מהקרקעות המשועבדים. תנו רבנן [שנו חכמים]: היה בידו כסף לפדות את בנו ולעלות לרגל — פודה את בנו ואחר כך עולה לרגל. ר' יהודה אומר: עולה לרגל, ואחר כך פודה את בנו. וטעמו של דבר שזו העליה לרגל היא מצוה עוברת, ואם לא יקיימה עכשיו תתבטל, וזו פדיון הבן מצוה שאינה עוברת — שיכול לעשותה גם לאחר מכן. ושואלים: כשלמא [נניח], מוכן הדבר לדעת ר' יהודה, כדקאמר טעמא [כמו שאמר את הטעם] והסביר את דבריו, אלא רבנן מאי טעמייהו [וחכמים מה טעמם] שאומרים שצריך לפדות את בנו תחילה? ומשיבים: אמר קרא [הכתוב] "כל בכור בניך תפדה" [שמות לז, כ] והדר [ואחר כך] בהמשך כתוב "ולא יראו פני ריקם" [שם] בעליה לרגל. משמע שני הסדר הראוי, שמצוות פדיון קודמת לעליה לרגל. תנו רבנן [שנו חכמים]: מנין שאם היו לו חמשה בנים בכורים מחמש נשים שונות שחייב לפדות כולן — תלמוד לומר "כל בכור בניך תפדה" שהמלה "כל" באה לרבות, כל בן בכור שיש לו. ותוהים: פשיטא [פשוט] מוכן מאליו, הלא בפטר רחם תלא רחמנא [תלתה התורה] את המצוה "קדש לי כל פטר רחם" [שמות יג, א], וכיון שכולם הם פטר רחם לאמותיהם חייב לפדותם! ומשיבים: מהו דתימא [שנאמר]: גילף [נלמד בגזירה שווה] בכור בכור מנחלה, מה להלן בדין נחלה הבכור הנזכר שם שמקבל פי שניים הוא דוקא "ראשית אונו" [דברים כא, יז] כלומר בנו הראשון של האב, ואין הדבר תלוי בפטר רחם של האב. אף כאן לענין פדיון תלוי הדבר גם בראשית אונו, והראשון שגולד לו יתחייב לפדותו. על כן קא משמע לן [משמע לן] שאין הדבר כן, ובכור לענין פדיון תלוי רק בהיותו פטר רחם.

כל היכא — דלית ליה נכסי אלא חמשה סלעים. ככתובה בשטר דמיא — ונפדיון עלמו היה מסוייב קודם ששעבד קרקעותיו, וטרוף את הלקוחות. הילכך, נחמש בני חרי דליכא — פריק לבריה. דלן זה אונאה, שהרי מנחם בנו עליו יותר מנחמו. ואזיל כהן וטריף — לקוחות על פדיון עלמו. לאו ככתובה בשטר דמיא — ואינו גובה ממשועבדים. דכתיב ולמדתם ושמרתם לעשותם [דברים ה, ה]. דלא מיחייבה — ללמד את בנו, דקמיני "ולמדתם את בניכם" קרי ציה וקפדתם, לאקושינהו — ללא מפקדה ללמד. אחרים — האב.

כל היכא דליכא אלא חמש סלעים — הוא קודם לבנו. מאי טעמא — מצוה דגופיה עדיפא. פי פליגי — היכא דאיכא חמש משועבדים וחמש בני חורין. רבי יהודה סבר: מלוה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דמיא, בהני חמש פריק לבריה, ואזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה. ורבנן סברי: מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דמיא, והילכך מצוה דגופיה עדיף. תנו רבנן: לפדות את בנו ולעלות לרגל — פודה את בנו, ואחר כך עולה לרגל. רבי יהודה אומר: עולה לרגל, ואחר כך פודה את בנו. ישו — מצוה עוברת, וזו מצוה שאינה עוברת. בשלמא לרבי יהודה — פדקאמר טעמא, אלא רבנן מאי טעמייהו? — דאמר קרא "כל בכור בניך תפדה" וחדר "לא יראו פני ריקם". תנו רבנן: "מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים שחייב לפדות כולן — תלמוד לומר "כל בכור בניך תפדה". — פשיטא, בפטר רחם תלא רחמנא! — מהו דתימא: גילף בכור בכור מנחלה, מה להלן "ראשית אונו" — אף כאן ראשית אונו, קא משמע לן.

א "וללמדו תורה". מנלן? דכתיב "ולמדתם אתם את בניכם". ויהיכא דלא אגמריה אביה — מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב "ולמדתם". — איהי מנלן דלא מיחייבא — דכתיב "ולמדתם" "ולמדתם" כל שמצוה ללמוד — מצוה ללמד, וכל שאינו מצוה ללמוד — אינו מצוה ללמד. — ואיהי מנלן דלא מיחייבה למילף נפשיה? — דכתיב "ולמדתם" "ולמדתם" כל שאחרים מצווין ללמדו — מצוה ללמד את עצמו, וכל שאין אחרים מצווין ללמדו — אין מצוה ללמד את עצמו. ומנין שאין אחרים מצווין ללמדו — דאמר קרא "ולמדתם אתם את בניכם" "ולא בנותיכם".

תוספות

ואזיל כהן וטריף לחו משעבדי — כלומר, בבני חרי פריק ליה לבריה. שאם תהי פודה עצמו בבני חרי — לא היה פודה. וכו' משעבדי דמיא שנסתעבדו קודם שחלו חבן. וכו' מקדים פדיון בנו, ואין כאן אונאה ללקוחות — דמצות בנו עליו יותר ממצות גופו, כך פירש הקונטרס. וקשה: דאדרבה, יש אונאה ללקוחות — דמצות גופו עדיף, ואמרו: פדה את עצמן בתחלה. ואם יאמר: אפדה את עצמי ממשעבדי — יאמרו: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום בני חרי. ואפילו פדה בנו בכור מבני חרי — יאמרו לכהן: הנחנו לך מקום לבנות ממנו — אותם חמש בני חורין. ולכן פירש רבינו יצחק דמיירי כגון דאיכא חמש משועבדים ממצחק, שעשאן אפותיקי לכהן בעבור יעקב בנו, ואחר כך מכרה. ושוב יצחק יעקב, והיה לרבן, ועמד הוא ובנו לפדות, ואין להם אלא חמשה סלעים מבני חרי. ורבי יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי, והיו לו אפותיקאות בשטר לכהן. קודם, ולכן גובה מהן. אף על פי שיש בני חרי ליעקב. לפי שמצותו על נכסי אביו יותר מעל נכסי עצמו, דחוב האב על נכסי האב. ולא על נכסי הבן. ואינם יכולים לומר: הנחילך מקום בנכסי יעקב — שאין עליו לשלם חוב של אביו, ומנכסיו אין לו כלום. וכן משמע הלשון, דקתני: שזה מצותו על אביו.

עיונים
חמש משועבדים ראה בתוס' (רי"ה ואזיל) ששאלו: כיצד זה גורם האב הפטר ללקוחות שפודה הבן מנכסים בני חורין, ומפקיע מהם את המשועבדים לצורך פדיון עצמו! וראה מה שתיירו שם שמדובר במקרה שהיה כבר שיעבד זה לכהן, אלא שהיה השיעבוד עבור האב

ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם [דברים ה, א]. וכן פירשו אחרים. אבל רבינו יהונתן סבור כי למדים מאותו כתוב עצמו "ולמדתם" שאנו קוראים כאילו היה כתוב "ולמדתם". וראה בתורה"ש המסביר דבר לימוד זה, שהיא נובעת מעצם הדברים, ר"י וכו'.

ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם [דברים ה, א]. וכן פירשו אחרים. אבל רבינו יהונתן סבור כי למדים מאותו כתוב עצמו "ולמדתם" שאנו קוראים כאילו היה כתוב "ולמדתם". וראה בתורה"ש המסביר דבר לימוד זה, שהיא נובעת מעצם הדברים, ר"י וכו'.

ח כל איש משהלך חייב נה"מ וכו'. מצינו בגמרא כמה הכמים שהיו חולים ועינים כמו
 י' אלעזר בר"ש בהשקלים (ל"ז) שהיה חולה לו' חמישה בן דוסא בחמניות [כ"ז]:
 והלל במקדש אשר להם החמיות ויחמ' (ל"ה) שהיו עינים וזבל עוסקים בחמיה;
 מ גדולי ישראל היו מהם מחבבי עולם. כגון הלל: ומהם שזאבי מים. כגון רב סוה
 בקרב שני דיוני נזירות (כתובות
 ק"ה): ומהם שמוין. כגון רבי יוסף:
 י יא עד לימתי חייב לגמור מורה וכו' והיי
 טלם זמן למידתו. מימרח דרב
 כפרה ס"ק דקדושין (דף כ"ט):
 יב בר"א נהגלה חלמתי וכו'. זה דבר
 פשוט לגמולת לרץ זמן רב מה
 שאין נרץ להקמול ולמשה וכלה שמעון
 העולם שזמן משלשין:
 האשה

י' האשה שלמה מורה וכו'. כן נמשך ב"ה היה טעם (כ"ה) להלל דמק לאי
 זכות טולה לה ולמריין בגמרא זכות דמתי פלימח זכות תורה לא ליה
 מורה לומר וזיון שכן אין שורה גדול כמלואה ושמה כדלמך רבי הינחל ברבי ע"ז
 (דף ג') ובס"ק דקדושין (דף ל"ה). וכמו בהוספות דכיוני עממח פתמחיה זולת מחד
 לנפול יתרו ולקיים טעם טורח:
 ואע"פ שיש לה שבר לו הכמים וכו'. מוסק
 פירק היה טעם פלוגתא דבן עמי
 ורבי אליעזר ופסק כר"א: ומ"ש בר"א בחורים
 שבע"פ וכו'. הסוד כחכ בשם רבינו בהפך
 והלכה שמתחילתה מתבטח דומתה לו בדברי
 רבינו ושמה דיון עיקר:
 מושיבין

ללמד בשכר שנאמר ראה למדתי אתכם חוקים
 ומשפטים כאשר צויה ה' וגו' מה אני בחנם למדתי אף
 אתם למדתם בחנם ממני וכן כשתלמדו לדורות למדו
 בחנם כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם
 ילמדו בשכר שנאמר אמת קנה. יכול למד לאחרים
 בשכר תלמוד לומר ואל תמכור. הא למדת שאסור
 לו ללמד בשכר אע"פ שלמדו רבו בשכר: פ' כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין
 עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כמו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה
 ומחור על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום [ו] ובליילה שנאמר חגיגת בו יומם ולילה:
 מ גדולי חכמי ישראל היו מן חומכי עצים ומן שואבי מים ומן סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום
 ובליילה הם מכלל מעתיקי השמיעה איש מפי איש מפי משה רבינו: י' עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר
 ופן יסדו מלבבך כל ימי חיך. וכל זמן שלא יעסק בלימוד תורה שוכח: י"א חייב לשלש את זמן למידתו. שליש בתורה
 שבכתב. ושליש בתורה שבעל פה. ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין
 במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד
 מפי השמיעה. וענין זה הוא הנקרא נמרא: י"ב כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה
 חשע. אתון התשע קורא בשלש מן התורה שבכתב ויבשרלש בתורה שבעל פה [ו] ובשלש אחרות מתבונן בדעתו בהבין
 דבר מדבר. ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ובשלוש בתורה שבעל פה [ו] ובשלש אחרות מתבונן בדעתו בכלל
 הנמרא הן. כ"במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב
 ולא לעסוק תמיד [ו] בתורה שבעל פה יקרא בעתים מוזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי
 דיני תורה ויפנה כל ימיו לנמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו י' אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל
 אינו כשכר האיש. מפני שלא נצטוויות. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא
 פירות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה. מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד
 אלא הן מציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות.
 כ"במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה להתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות:
 מושיבין

3

א כ"ה דף ג. כ"ה סעיף יג. סו"ד ס' י"ג וכו':

לחם משנה

וערכים נראה כל יומן מ"ח משנה ליה קולא גדולה וכן להחמיר דמא ר' יוחנן
 כנשנו אמר והני זי אמור לומרנו כפי טעם הכותב:
 י"א והייב לטעם לא זמן למידתו וכו'. כ"ק דקדושין (דף ל"ה) אמר שם לעולם טעם
 אדם שמתו ויסקו מי ידע כמה מיו ומיזיל לא לריכח לומר. ויורה רבינו
 כדברי רבינו שם ודכל יום יום יתלם הוא שכתב כ"ד היה בעל אומנות וכו':
 י"ב בר"א נהגלה חלמתי על אדם וכו'. זה כחכ בשם רבינו לפי שזמן שיש לו מוכיח
 אלל בתלמוד לזם אמר מסכרל דנפיש בר"א במתלם למדו וכו'. ורבינו
 סס מירן בענין אמר דמק שמכין להלל דלמירן דלמוד ככל כלל במקרא ועממח
 ותלמוד וכו':
 י"ג אשה שלמה מורה וכו'. מוסק פירק היה טעם (דף כ"ה) למדו שם במשנה אם
 י' לה זכות טולה לה וכו' ואמרו שם בגמרא פלימח זכות תורה לא ליה
 מורה לומר ושיון שכן אין שורה גדול כמלואה ושמה כדלמך רבי הינחל ברבי ע"ז
 (דף ג') ובס"ק דקדושין (דף ל"ה). וכמו בהוספות דכיוני עממח פתמחיה זולת מחד
 לנפול יתרו ולקיים טעם טורח:
 ואע"פ שיש לה שבר לו הכמים וכו'. מוסק
 פירק היה טעם פלוגתא דבן עמי
 ורבי אליעזר ופסק כר"א: ומ"ש בר"א בחורים
 שבע"פ וכו'. הסוד כחכ בשם רבינו בהפך
 והלכה שמתחילתה מתבטח דומתה לו בדברי
 רבינו ושמה דיון עיקר:
 מושיבין

וכל

מגדל עז

מה מ' כהנא עד א"ל' שלמדו רבו כמרי. פירק אין בין סבור (סס ל"ט) שר כנכוחה פירק עד
 כנס: כל איש מישראל חייב נה"מ עד כ"ה טעם. במסכת יומא פ' אמר לזם החמיות (דף
 ל"ט): חייב לטעם לא זמן למדו עד כ"ה טעם תלמוד. מסכת ע"ז פ"ק (דף י"ט) ופ"ק דקדושין
 (דף ל"ה): כיצד היה בעל אומנות כ' עד טעם אומנות. פ"ק דמסכת ע"ז (דף י"ט): וכל טעם
 וכו'. פ"ק דמסכת ע"ז. ובכ"ק פ' סוה"ל (דף ל"ה): ואע"פ שיש לה שכר לו כ' עד סוף הפירק. פ"ק
 דקדושין (דף ל"ה ל"ג). והק' היה טעם (כ"ה) דף ל"ה):
 ובמסכת סוה"ל פ' י"ד גרסינן כשם שאי אפשר לעולם בלא
 היותו מקום וברייתא ד"ר מרזח. ע"כ: [ט] כ"ה אלן מציאות ח"ד העוסקין במקרא כדא
 מלה בלא מלפנין בלא בביתם כ' מי אפשר לעולם בלא מקרא ושונה תלמוד אבל אשרי אדם שעמל בתלמוד ולא שיהא דולג במקרא ושונה ויבא לירי תלמוד אלא ע"כ
 שילמד מקרא ומשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הן עשיר קריית עזו וכוונתה ששנה בשכונתו וע"כ ובה' היה נוטל אמר שנה וקרא ולא שמש תלמידי חכמים היה זה בור,
 וע"כ: (בר"א, המוד כתב אישכא יר' פ' וכו' אבל המס' כתב כ'):

הנהרות מייבנות

[ו] ובשעת דחוקת פוסק על דאמר רבי יוחנן ב"ה שהי הנהרות אפילו לא קרא אלא
 ק"ש שהיה: וערביה קיים לא ימוש הדבר זה אמר לומר בפני עם הארץ, ספר המצות
 ע"כ: (סס"ג לריון י"ג בכלל הנהרות וכו' מדברי תורה דאמר קרא ופן יסורו ע"ש):
 [ז] כי מצינו לומר, אבל רש"י פירש שיעסקו שני ימים במקרא ושני ימים במשנה
 ושנים בתלמוד וכן כל שכותב ויורש רבינו הם הנהרות בבלי בקרא מקרא משנה ותלמוד
 כדאמרינן בסנהדרין בבל בלילה במקרא בלילה במשנה בלילה בתלמוד ואין אדם צריך
 להשליש יותר אלא יעסק בתלמוד בבלי ובתב גמא והלך נהרות לקרות פ' קריבת
 היותו מקום וברייתא ד"ר מרזח. ע"כ: [ט] כ"ה אלן מציאות ח"ד העוסקין במקרא כדא
 מלה בלא מלפנין בלא בביתם כ' מי אפשר לעולם בלא מקרא ושונה תלמוד אבל אשרי אדם שעמל בתלמוד ולא שיהא דולג במקרא ושונה ויבא לירי תלמוד אלא ע"כ
 שילמד מקרא ומשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הן עשיר קריית עזו וכוונתה ששנה בשכונתו וע"כ ובה' היה נוטל אמר שנה וקרא ולא שמש תלמידי חכמים היה זה בור,
 וע"כ: (בר"א, המוד כתב אישכא יר' פ' וכו' אבל המס' כתב כ'):

Torah Study for Women
Rabbi Aharon Lichtenstein

Reprinted from *Ten Da'at* Vol. III No. 3 pp.7-8

Taking into account the place of Torah study in the Jewish *weltanschauung*, the outstanding issue representing a substantial difference between men and women is constituted by the exemption of women from Torah study. The halakhic attitude is that all that falls under the broad rubric of intellectual striving, the becoming conversant with Torah, is more of a masculine pursuit, one from which a woman is exempt, although she is allowed to learn.

To my mind it is desirable and necessary, not only possible, to provide intensive education for women even from *Torah She'b'al Peh* sources, whether resorting to the argument that since women are engaged in all professions, why should they be specifically limited regarding Torah, or because of the words of the Chofetz Chaim (when Beit Yaakov was founded), that if the Rambam can say that it is necessary to teach a convert the essentials of Judaism, an individual who grows up in a Jewish context should all the more so be afforded such an education. That is to say that it is clear that it is necessary to provide a woman with the education and knowledge that make it possible for her to realize a strong and rooted faith and to face reality with dignity. Women today receive a broad general education and many attend universities, and there - as well as within society in general - they come into contact with diverse worldviews and philosophies, to the point that the knowledge and values of Torah are urgently required by women. I completely accept the position of the *Beit Halevi* that a woman needs to study Torah so that, pragmatically, she will know what to do. He said that there are two aspects of Torah study: a) For its own sake, pure knowledge; b) Preparation for the life of Torah and the fulfillment of the commandments.

It is possible to add slightly to this delineation and say that there are two

fulfillments of this mitzvah: a) Torah study for its own sake - an intellectual emphasis; b) Torah study for the sake of a mitzvah; this is also a part of the mitzvah itself.

In my opinion, what is necessary in order for women to be adequately prepared from a Torah perspective for practical living is far more than what she is being taught today. Torah education for women must be strengthened, both quantitatively as well as qualitatively, including the teaching of all aspects of Torah. Even so we will not be violating the framework that was outlined above.

Regarding Torah study for women, there is an additional aspect, i.e., the obligation to ensure the continuity of Jewish tradition, as is described in the Torah: "And you will make known to your children and children's children the day upon which you stood before the Lord your G-d at Sinai.." The woman who is to serve as the educator of the coming generation needs something to pass on, and therefore she needs the knowledge as well as a personal commitment to encourage the transmission of tradition. For this purpose it is desirable that the learning be intensified, because in this way she deepens her own commitment, her sense of responsibility. When something is well learned, it creates personal commitment. There are things that can be known in a general way, but they are not felt existentially, and therefore they do not penetrate one's consciousness. For example, one should learn the mitzvot that are dependent upon the land of Israel. A woman ought to know, from a practical point of view, how to tithe *trumot* and *maasrot*. But one should not be satisfied with this. The same revulsion felt when confronted with eating pork should be elicited by the thought of eating *tevel*, and this is not presently the case. The prohibition against consuming *tevel Mid'Oraita* is more stringent a transgression than eating pork, yet there isn't a comparable revulsion. Why? A lack of knowledge. Simply, these laws were not properly studied and, therefore, a deep impression has been made neither on the intellect nor on the soul. Therefore, the study of *Torah She'b'al Peh* must be intensified.

From a practical point of view, it is appropriate to teach the *Sedarim of Zeraim*,

Moed, and *Nezikin* and the small amount of applicable material in *Nashim*, *Kodashim* and *Taharot*. And when these areas are taught, they must be taught in depth. For example, when one teaches *Vayikra*, it must be taught properly. This includes of course Rashi, and Rashi cites sources from *Torah She'b'al Peh*. It is impossible to decide to teach women Rashi but not *Mishna* when Rashi himself cites *Mishnayot*. The fact that a particular *Mishna* filters down to a woman via her studying Rashi does not change its status of being a *Mishna*. It is impossible to teach "at the tip of a fork." Either the material is to be studied or it's not to be studied.

In the same vein, I am not opposed to teaching women Talmud. From a practical point of view, this is somewhat difficult because many women seem to lack the motivation, a societal support is missing and, more importantly, there is lacking a desire to be unconditionally committed to such learning in the future. It is necessary to understand that in Talmud study, the first steps are difficult and they do not naturally engage one's intense interest. This is acceptable to someone who views these steps as preparation for intensive future study, but for one who may remain at a beginner's level, the study is difficult. Since one should not be blind to present societal realities, it is clear that it is improbable that women will develop the same level of intensity as that of men. I am also not convinced that it is desirable to press women to study Talmud in such an intensive form. After all, halakha does differentiate between men and women in this matter, and their respective life roles are also different. But when one speaks about the ability to study a page of Talmud, to understand it and enjoy it, I see no reason to deny these teachings to women. And it is even necessary to establish this as an integral part of the school curriculum, an actual *shiur*. This is the way I teach my daughter and so was my wife educated. This seems to me to be the recommended approach regarding the women of our generation.

Intensive study contributes a great deal to women's education in terms of religious awe and Torah life. It helps halakha become a living entity, encourages a woman to seek halakhic guidance from a Rav, to ask a *she'elah* and the like. But learning

isn't everything. There are additional things that contribute to education: discussions are extremely important, the atmosphere within the school contributes, there is a need to create an attachment to the values of Torah, as embodied in a Torah personality, what *Chazal* called a "*Gavrah Rabbah*" (a great person), a living personality, so that a woman would be able to see before her eyes an individual for whom Torah is part of his very essence, a person with whom one can relate and identify. All of these must be combined. Learning is not only cognitive awareness of Torah and halakha, or personal ethics and faith. All of these need to be symbiotically intertwined.

RABBI LICHTENSTEIN is Rosh Yeshiva of Yeshivat Har Etzion in Israel and serves as Educational Director of Yeshiva University's Gruss Institute in Jerusalem.

The above is excerpted from an article entitled "Fundamental Problems Regarding the Education of the Woman" published in *Halacha V'Chinukha*. Edited by Ben Zion Rosenfeld, published by Emunah, Ulpanot Bnei Akiva, Kfar Saba, 1980.